



QIMMATLI QOG‘OZLARNING IKKILAMCHI BOZORI HOLATI TAHLILI

ANALYSIS OF THE SECONDARY SECURITIES MARKET

¹**Berdiqulova Manzura
Raxmonqulovna**

¹*Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti,
"Moliya, bank ishi va buxgalteriya hisobi" kafedrasida katta o'qituvchisi.
E-mail: m.berdiqulova@tift.uz*

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Ushbu maqolada qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori va uning iqtisodiy islohotlar jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi, bozor iqtisodiyotiga o'tishda infratuzilmaning shakllanishi muhim bosqich sifatida ko'rib chiqiladi, aksiyalar va obligatsiyalar emissiyasining yo'lga qo'yilishi rivojlanish omili sifatida yoritiladi, zamonaviy savdo mexanizmlarining joriy etilishi bozor samaradorligini oshirishi ta'kidlanadi, aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish tizimining shakllanishi alohida ahamiyat kasb etadi, ikkilamchi bozorning iqtisodiy erkinlikni ta'minlashdagi roli ochib beriladi, tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy resurslar bilan ta'minlashdagi ahamiyati ko'rsatiladi, investitsion muhitni yaxshilash va aholining ishtirokini kengaytirishdagi o'rni yoritiladi, bozordagi muammolar, jumladan likvidlik pastligi va investorlar faolligining yetarli emasligi tahlil qilinadi, natijada mazkur sohani rivojlantirishga qaratilgan ilmiy taklif va tavsiyalar shakllantirildi.

Eng. - This article analyzes the secondary securities market and its role in the process of economic reforms, highlighting the formation of market infrastructure as a key stage in the transition to a market economy, as well as the introduction of stock and bond issuance as an important development factor, while emphasizing that the implementation of modern trading mechanisms increases market efficiency and the establishment of shareholder protection systems holds significant importance; furthermore, the role of the secondary market in ensuring economic freedom is revealed, its importance in providing business entities with financial resources is outlined, and its contribution to improving the investment climate and expanding public participation is discussed, while existing challenges such as low liquidity and insufficient investor activity are analyzed, and based on the findings, scientific proposals and recommendations for further development of this sector have been formulated.

Kalit so'zlar: Keywords:

❖ *aksiyadorlik jamiyatlari, qimmatli qog'oz, ikkilamchi bozor, fond birjasi, investor, savdo jarayoni, depozitariy, korporativ boshqaruv, investitsion muhit, moliyaviy vositachi, likvidlilik, risk, zamonaviy infratuzilma, huquqiy himoya.*

❖ *joint-stock companies, securities, secondary market, stock exchange, investor, trading process, depository, corporate governance, investment environment, financial intermediary, liquidity, risk, modern infrastructure, legal protection.*

Kirish.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda korporativ boshqaruvning samarali faoliyat yuritishi va kapital bozorining faol ishlashi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni kuchaytirish orqali investitsion muhitni yaxshilash, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va moliyaviy resurslarni muqobil manbalar orqali jalb etish imkoniyatlari kengayadi. Shu sababli ushbu mavzu nafaqat nazariy, balki amaliy nuqtayi nazardan ham dolzarb hisoblanadi. Mamlakatimizda iqtisodiy islohotlarning navbatdagi bosqichida aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy salohiyatini oshirish, ularning faoliyatini shaffof va samarali yo'lga qo'yish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Aksiyadorlik jamiyatlari xo'jalik yurituvchi subyektlar sifatida iqtisodiyotda faol ishtirok etish bilan birga, moliyaviy resurslarni jalb qilishda qimmatli qog'ozlar bozorining asosiy ishtirokchilaridan biri hisoblanadi. Ularning chiqaradigan aksiyalar va boshqa moliyaviy vositalar orqali nafaqat o'z kapitalini kengaytirish, balki investorlarni jalb etish, bozorning likvidligini oshirish va milliy iqtisodiyotni moliyalashtirishga hissa qo'shish imkoniyati mavjud. Ayniqsa, xususiyashtirish jarayonlari chuqurlashgan hozirgi sharoitda korxonalarni aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirish va ularning qimmatli qog'ozlar bozorida faol ishtirokini ta'minlash iqtisodiy taraqqiyotning muhim omiliga aylanmoqda. Qimmatli qog'ozlar bozori esa, o'z navbatida, moliyaviy tizimning ajralmas bo'lagi bo'lib, real sektor bilan moliyaviy sektor o'rtasida samarali ko'priklar vazifasini bajaradi. Ushbu bozor orqali korxonalar qo'shimcha moliyaviy manbalarni jalb etadi, investorlar esa o'z mablag'larini foydali yo'naltirish imkoniga ega bo'ladilar. Bu esa umumiy iqtisodiy faollikni oshiradi, yangi ish o'rinlarining yaratilishiga xizmat qiladi va innovatsion loyihalarning moliyalashtirilishini

ta'minlaydi. Shunday ekan, aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi integratsiyani mustahkamlash, ayniqsa rivojlanayotgan davlatlar uchun iqtisodiy taraqqiyotning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish bo'yicha izchil islohotlar olib borilmoqda. Mamlakat Prezidentining tegishli farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar sohani tartibga solish va liberallashtirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi "Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6207-sonli Farmoni qabul qilinib, unda aksiyadorlik jamiyatlari qimmatli qog'ozlar bozoridagi rolini oshirish uchun quyidagi vazifalar belgilangan: davlat ulushidagi korxonalarni IPO/SPO orqali ommaviylashtirish, erkin muomaladagi aksiyalarni yalpi ichki mahsulotning kamida 5 foiz darajasiga yetkazish va qimmatli qog'ozlarni chet elliklar uchun ham jozibador qilish, shuningdek Moliya vazirligini bozorni tartibga solish, shaffoflikni ta'minlash hamda investorlar himoyasini kuchaytirishga mas'ul etib belgilash [1].

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi "Kapital bozorini rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-291-sonli qarori ham qabul qilinib, unda aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish uchun bir qator vazifalar belgilangan. Jumladan, "Qimmatli qog'ozlar markaziy depozitariysi" va "Milliy kliring markazi" aksiyadorlik jamiyati shaklida tashkil etiladi, chet ellik investorlar uchun soddalashtirilgan tartib joriy etiladi va bozorni tartibga soluvchi hamda nazorat organlariga yangi vakolatlar topshiriladi [2].

Bu esa sohaning institutsional va huquqiy asoslarini mustahkamlash, investorlar uchun qulay muhit yaratish va aksiyadorlar

manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar orqali amalga oshirilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Qimmatli qog'ozlar bozori moliya tizimining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, uning barqaror rivojlanishi iqtisodiy taraqqiyotning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda ushbu sohani, ayniqsa, korporativ qimmatli qog'ozlar segmentini rivojlantirish, mavjud muammolarga samarali yechim topish orqali taraqqiyot yo'nalishlarini aniqlash bugungi kunning dolzarb mavzularidan biridir. Bu jarayon nafaqat milliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozorining shakllanishi va rivojlanishi masalalari haqidagi nazariy hamda amaliy jihatlar ko'plab olimlar tomonidan ilmiy jihatdan chuqur o'rganilgan. O'zbekiston olimlaridan A.T. Alikulov, B.J. Boyev, I.L. Butikov, M.B.Xamidulin, A. Ibodullayev, A.I. Karimov, R.R. Kunarov, F.T. Muxamedov, N.R.Tursunova, X.X.Xudoyqulov, U.R. Xalikov, Q.R. Chinqulov, N.A. Sherkuziyeva va S.E. Elmirezayevlarning tadqiqotlari soha taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan.

F. Muxamedov olib borgan tadqiqotlarda O'zbekistonda fond birjasi savdo jarayonlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilgan. U o'z izlanishlarida investorlarning masofadan turib savdoda bevosita ishtirokini kengaytirish, ro'yxatga olish (listing) jarayonining soddalashtirilishi va "bitta aksiya – bitta lot" tamoyilini keng joriy etish zarurligini ta'kidlaydi [3].

N. Sherkuziyeva ilmiy izlanishlarida korporativ qimmatli qog'ozlar bozorining faollashuvi uchun aksiyadorlik jamiyatlarining investitsion jozibadorligini oshirish, muntazam dividend to'lash tizimini yo'lga qo'yish masalalariga e'tibor qaratadi. Uning fikricha, dividend siyosatining uzluksiz amalga oshirilishi jamiyatlarga sarmoyadorlarning ishonchini oshirib, o'z navbatida, qimmatli

qog'ozlar bozorining ham faol rivojlanishiga xizmat qiladi [4].

S. Elmirezayev esa qimmatli qog'ozlar bozorida moliyaviy vositalar aylanmasini tahlil qilib, ularning bahosi va daromadlilikligi, shuningdek, aksiyalar, obligatsiyalar, hosilaviy moliyaviy instrumentlar va ipoteka qimmatli qog'ozlari bozoridagi zamonaviy tendensiyalarni o'rganishga urg'u beradi. U, xususan, moliyaviy vositalar muomalasi va bozor bahosini aniqlashda xalqaro tajribadan foydalanish zarurligini qayd etgan [5].

A. Alikulov tadqiqotlarida O'zbekistonda korporativ qimmatli qog'ozlar orqali kapital oqimini oshirish masalalari muhokama qilinadi. Tadqiqotda korporativ tuzilmalarni moliyaviy jihatdan barqarorlashtirish va aksiyalarni bozorga chiqarish jarayonida talab yuqori bo'lgan narx oraliqlaridan foydalangan holda o'rtacha bahoni shakllantirish usullari tavsiya etilgan [6].

B. Boyev o'z izlanishlarida milliy va xorijiy kompaniyalarning IPO va SPO amaliyotlarini tahlil qilgan va O'zbekiston sharoitida aksiyalarni ommaviy joylashtirish muvaffaqiyatli bo'lishi uchun aholining xarid imkoniyati, daromad darajasi hamda kompaniyalar investitsion jozibadorligi asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi [7].

A. Karimov tadqiqotlarida aholi jamg'armalarini investitsiya resurslari sifatida safarbar etish orqali aksiyalar bozorini rivojlantirish muhimligi ko'rsatib o'tilgan. U aksiyalarni adolatli baholash mexanizmlarini takomillashtirish, xususan, oddiy investorlar ishtirokini kengaytirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi, deb hisoblaydi [8].

Q. Chinqulov fikricha, aksiyadorlik jamiyatlari uchun moliyaviy resurslarni samarali jalb etish, ustav kapitalida davlat va xo'jalik boshqaruvi subyektlariga tegishli ulushlarni IPO orqali bozorga chiqarish orqali yangi investitsiyalarni iqtisodiyotga tortish imkonini beradi. Bu esa jamiyatlar moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi [9].

X. Xudoyqulov tadqiqot natijalarida aksiyadorlik jamiyatlari uchun qimmatli qog'ozlarni baholash metodlari muhimligini qayd etgan. U zamonaviy baholash tamoyillarini joriy etish orqali aksiyadorlik jamiyatlari investitsion jozibadorligini oshirish mumkinligini ta'kidlab o'tgan [10].

A. Xo'jamurodov esa respublikada fond bozori infratuzilmasini takomillashtirish masalalariga to'xtalib, aholining moliyaviy savodxonligi yetarli emasligi, bozorda yagona tartibga soluvchi organ – megaregulyator yo'qligi va infratuzilmaning to'liq rivojlanmaganligi bu bozor taraqqiyotining asosiy to'siqlari ekanini ta'kidlagan. U mavjud muammolarga e'tibor qaratib, masalaga tizimli yondashuv asosida samarali yechim topish zarurligi haqida fikr bildirgan [11].

Tadqiqot metodologiyasi.

Qimmatli qog'ozlar bozorining ikkilamchi segmenti, birinchi navbatda, aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqarilgan aksiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar ustida savdo ishlari olib boriladigan ochiq muhit hisoblanadi. Bu bozor real investitsion muhitda faol ishtirokchilar, investorlar va moliyaviy vositachilar uchun yangi imkoniyatlar ochadi, iqtisodiyotdagi bo'sh resurslarni real sektor faoliyatiga yo'naltirishni ta'minlab beradi. Aksiyadorlik jamiyatlari aksiyalarining savdosi va ulardan foydalanish mexanizmlarining takomillashuvi korxonalar boshqaruvi ochiqligi, moliyaviy resurslarni jalb qilish, innovatsion loyihalarning amalga oshirilishi uchun keng imkoniyat beradi. O'zbekiston hududida qimmatli qog'ozlarning boshlang'ich bozori shakllanganidan buyon, ikkilamchi bozordagi savdo hajmi, ishtirokchilar soni, shartnomalar soni va boshqa ko'rsatkichlar asta-sekin o'sib boryapti. Aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqarilayotgan barcha turdagi qimmatli qog'ozlar erkin savdo omili sifatida bozorda qatnashadi. So'nggi yillarda davlat aksiyalarining bir qismini xususiylashtirish, xususiylashtirishga berilishi, respublikaning

investitsion jozibadorligini oshirish bo'yicha qator chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida, aksiyadorlik jamiyatlari uchun ikkilamchi bozordagi ishtirok yaqqol sezilmoqda.

Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori faoliyatida huquqiy muhit mavjudligi, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, depozitariy va hisob-kitob muassasalari, yuridik va moliyaviy vositachilarning faoliyati muhim rol o'ynaydi. Qimmatli qog'ozlarning erkin va ochiq muomalada harakatlanishi, aksiyadorlik jamiyatlari va investorlarga savdoni qulay, ishonchli va shaffof tashkil etishga imkon beradi. Shuni ta'kidlash zarurki, bu sohada doimiy takomillashish, xalqaro standartlarni joriy etish, yangi mexanizmlarni ishlab chiqish va moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha qat'iy harakatlar olib borilmoqda.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Hozirgi holatda aksiyadorlik jamiyatlari qimmatli qog'ozlarining ikkilamchi bozori bir qator asosiy elementlar bilan belgilanadi. Birinchidan, yurtimizda tashkil etilgan fond birligilari va ular tomonidan yaratilgan elektron savdo tizimlari, ikkinchidan, yirik investitsiya va vositachi kompaniyalarning bozorda faol ishlashi, uchinchidan, investorlarga elektron platformalar orqali tezkor va qulay xizmat ko'rsatilishi. Mazkur infratuzilma natijasida axborot oqimini samarali boshqarish, savdo jarayonining shaffofligi va ishtirokchilarning huquqlarini himoya qilishga keng imkoniyat yaratilmoqda. Biroq, mavjud muammolar ham e'tibordan chetda qolmaydi. Ularning eng asosiysi, investorlar bazasining torligi, aksiyadorlik jamiyatlarining o'z qimmatli qog'ozlarini ikkilamchi bozorda faol joylashtirishga bo'lgan ishtiyoqining pastligi, aksiyalar savdosidagi past likvidlilik, moliyaviy vositachilarning sohadagi tajribasi va malakasining yetarli emasligi hisoblanadi. Bozordagi aksariyat qimmatli qog'ozlarning faqatgina nominal qiymatini saqlab turishi,

kapitalning haqiqiy qiymatini baholash imkonining mavjud emasligi ham muammodir. Bundan tashqari, aholining moliyaviy madaniyati va investitsion bilim darajasi o'rtacha darajada bo'lib, ko'plab investorlar uchun bozorda faol harakat qilishga to'siq bo'lmoqda.

Ikkilamchi bozor rivojini tahlil etishda e'tibor berish kerak bo'lgan jihatlardan biri – davlat tomonidan qimmatli qog'ozlar bozorining erkin raqobatga asoslangan, shaffof va soddalashtirilgan xizmatlar mexanizmini yaratishga yo'naltirilgan islohotlardir. Ikkilamchi bozor mexanizmlarining samaradorligiga fond birjalari va investitsion kompaniyalar faoliyati bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur sohani rivojlantirish uchun zamonaviy dasturiy mahsulotlardan foydalanish, investorlar huquqlarini kafolatli himoyalash, investitsion ahamiyatga ega aksiyalarning hajmini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni paytda mamlakatda xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalash, innovatsion moliyaviy vositalardan (masalan, raqamli qimmatli qog'ozlar, zamonaviy hisob-kitob tizimlari) keng foydalanish, xorijiy investorlar ishtirokini rag'batlantirish ustuvor vazifalardan sanaladi. Qonunchilikda ham qimmatli qog'ozlar muomalasi, savdo jarayonining shaffofligi va huquqiy muhofaza darajasini kuchaytirish uchun so'nggi o'zgarishlar kiritildi. Shu sababli, aksiyadorlik jamiyatlari bozorida xalqaro tajriba o'rganilmoqda, yangi institutsional mexanizmlar joriy qilinmoqda.

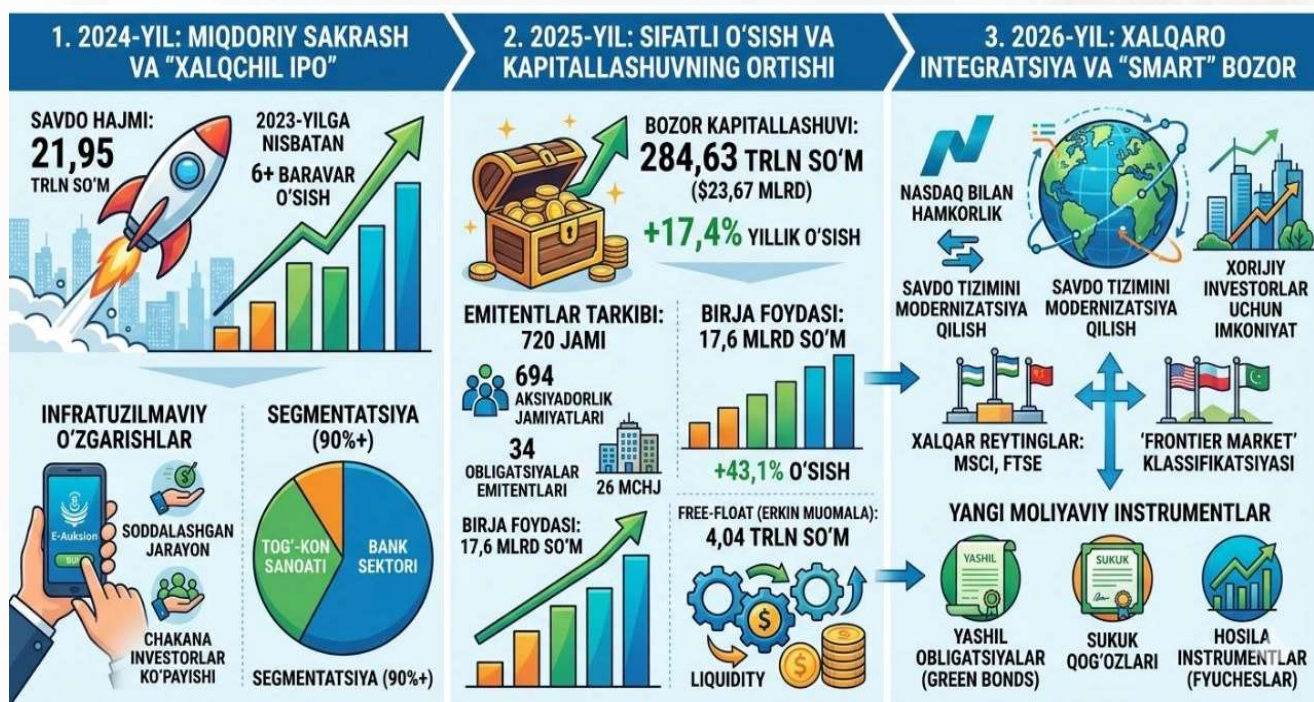
Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori nafaqat kapital harakatining shakllanishini, balki, mulkdorlik munosabatlarini rivojlantirish, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatiga aholi va investorlarni ko'proq jalb qilish, mamlakat iqtisodiyotining diversifikatsiyalanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Agarda bu sohada ishonch, shaffoflik, moliyaviy vositachilik xizmatlari moderlashtirilsa, zamonaviy texnologiyalar tatbiq qilinsa va omma orasida investitsion

madaniyat rivojlantirilsa, qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori yanada rivojlanadi. Ikkilamchi bozorda hozirda jismoniy va yuridik shaxslar ishtiroki ortib bormoqda. Markaziy depozitariy tizimi doimiy takomillashtirilmoqda. Qimmatli qog'ozlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish, akkreditatsiya, standartlashtirilgan axborot bazalari va investorlarga taqdim etiladigan xizmatlar sifatining oshishi – ikkilamchi bozor samaradorligini oshiruvchi asosiy faktorlardan biridir. Bozor barqarorligining oshirilishi uchun aksiyadorlik jamiyatlari moliyaviy hisobotini ochiq qilish, kompaniya faoliyatida samarali korporativ boshqaruv tizimini joriy etish, o'rta va kichik aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qilish muhim hisoblanadi. Depozitariy xizmatlarining rivojlanishi, elektron savdo maydonchalarining kengaytirilishi, fond bozori infratuzilmasining takomillashuvi – bularning hammasi zamonaviy ikkilamchi bozorning taraqqiyotida asosiy mezondir. Shuningdek, bozor kon'yunkturasi erkin shakllanishi uchun yo'l ochilishi, aksiyadorlik jamiyatlari aksiyalarini erkin sotuvga chiqara olishi va ularni bozorda tezkorlik bilan realizatsiya qilishi, ishonchli va to'liq axborot almashinuvi ta'minlanishi talab etiladi. Investorlar faoliyatining kengayishi aholining bozor iqtisodiyotidagi ishtirokini oshiradi, bu esa keng ko'lamli xususiy moliyaviy manbalar oqimini ta'minlashga xizmat qiladi.

Qimmatli qog'ozlar bozorining yanada jadallashuvi uchun xalqaro standartlarga mos bo'lgan moliyaviy institutlar, zamonaviy risklarni boshqarish tizimi, korporativ boshqaruvning ilg'or tajribalari, investitsion va moliyaviy sohalar ustidagi jamoatchilik nazorati zarur. Shuningdek, investorlarni himoyalovchi zamonaviy mexanizmlarni takomillashtirish, moliyaviy auditorlik va axborot texnologiyalarini rivojlantirish orqali bozor infratuzilmasini mustahkamlash zarurati ortib boryapti.

Aksiyadorlik jamiyatlarining ikkilamchi bozoridagi ishtiroki, asosan, jamiyatlarning o'z qimmatli qog'ozlariga bo'lgan e'tibori, raqobatbardosh innovatsion loyihalarning borligi, ochiq va shaffof boshqaruv tizimi, investorlar uchun erkin axborot ta'minotining sifatli yo'lga qo'yilganiga bog'liq. Bu yo'nalishda moliyaviy axborotlar, hisobotlar, bozordagi faoliyat ochiqligi, investorlarga qulay huquqiy muhit va kafolatlarning mavjudligi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Qimmatli qog'ozlar bozorining barqaror harakatlanishida axborot texnologiyalaridan foydalanish, elektron va masofaviy savdolar, investitsion konsalting xizmatlari infratuzilmasining

boyitilishi yuqori samara birdiradi. Ikkilamchi bozorda risklarni boshqarish tizimlari joriy etilishi, sarmoyadorlar manfaatlarini xalqaro andozalarga javob beradigan darajada himoya qilish, milliy va xorijiy investorlar ishtirokini rag'batlantirish – bu sohada davlat, xususiy sektor va jamoatchilikning hamjihat harakati orqali amalga oshmoqda. Hozirda bozor infratuzilmasi doimiy yangilanib, yangi mexanizmlar ishlab chiqilmoqda, sarmoyaviy xizmatlar sifatini oshirish, risklarni kamaytirish, tranzaksiyalardagi ishonchlilik va tezlikni ko'paytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.



1-rasm. O'zbekiston kapital bozorining transformatsiyasi (2024-2026-yillar) [12]

O'zbekiston kapital bozorining 2024-2026-yillardagi rivojlanish dinamikasi nafaqat miqdoriy o'sish, balki sifat jihatidan chuqur transformatsiya jarayonini ham ifodalaydi. 2024-yil bozor infratuzilmasi va ommaviy ishtirok darajasi bo'yicha burilish nuqtasi sifatida e'tirof etilib, savdo hajmining keskin oshishi bilan ajralib turdi, ya'ni yillik aylanma 21,95 trln. so'mga yetib, 2023-yilga nisbatan 6 baravardan ortiq o'sish qayd etildi. Ushbu o'sish asosan yirik davlat aktivlarining

xususiylashtirilishi, bank va sanoat korxonalarining aksiyalarini joylashtirish hamda repo operatsiyalari hajmining kengayishi hisobiga yuz berdi. Shu bilan birga, infratuzilmaviy islohotlar natijasida aholining qimmatli qog'ozlarga kirish imkoniyati sezilarli darajada kengaydi, "E-auksion" platformasi va mobil ilovalar orqali aksiyalarni xarid qilish jarayonining soddalashtirilishi chakana investorlar sonining keskin oshishiga olib keldi. Bozor strukturasi esa bank sektori va

togʻ-kon sanoati emitentlari ustunlik qilib, umumiy segmentatsiyaning qariyb 90 foizini tashkil etdi.

2025-yilga kelib bozor rivojlanishining ikkinchi bosqichi sifatida sifatli oʻsish va kapitallashuvning barqarorlashuvi kuzatildi. 2026-yil 1-yanvar holatiga koʻra kapital bozorining umumiy kapitallashuvi 284,63 trln. soʻmga, yaʼni taxminan 23,67 mlrd. AQSh dollariga yetib, bir yil davomida 17,4 foizlik oʻsish qayd etildi. Bozor ishtirokchilari tarkibi kengayib, jami 720 ta emitent faoliyat yurita boshladi, shundan 694 tasi aksiyadorlik jamiyatlari, 34 tasi esa obligatsiya chiqaruvchi kompaniyalar boʻlib, shu jumladan 26 ta masʼuliyati cheklangan jamiyatlar ham korporativ obligatsiyalar bozoriga kirib keldi. "Toshkent" Respublika fond birjasining moliyaviy natijalari ham sezilarli yaxshilanib, uning sof foydasi 43,1 foizga oshib 17,6 mlrd. soʻmni tashkil etdi, bu esa birjaning institutsional jihatdan mustahkamlanayotganini koʻrsatadi. Shu bilan birga, bozor likvidligining muhim indikatorlaridan biri boʻlgan erkin muomaladagi (free-float) aksiyalar kapitallashuvi 4,04 trln. soʻm darajasida qayd etildi, bu esa real savdo faolligining hali ham cheklanganligini koʻrsatadi.

2026-yil uchun esa kapital bozorini xalqaro moliyaviy tizimga integratsiya qilish va "aqli bozor" modeliga oʻtish ustuvor yoʻnalish sifatida belgilangan. Xususan, "Toshkent" fond birjasida Nasdaq savdo tizimini toʻliq joriy etish va modernizatsiya qilish rejalashtirilmoqda, bu esa xorijiy investorlar uchun texnik va operatsion toʻsiqlarni kamaytiradi hamda bozorning global moliyaviy tarmoqlarga integratsiyasini tezlashtiradi. Bundan tashqari,

Oʻzbekiston kapital bozori MSCI va FTSE kabi xalqaro indeks provayderlari tomonidan "Frontier Market" toifasiga kiritilish maqsadida islohotlarni davom ettirmoqda. Shu bilan birga, bozor instrumentlari diversifikatsiyasi kengayib, anʼanaviy aksiyalar va obligatsiyalar bilan bir qatorda yashil obligatsiyalar (green bonds), islom moliyasi tamoyillariga asoslangan sukuk instrumentlari hamda hosila moliyaviy instrumentlar, jumladan fyucherslar bozorining rivojlanishi prognoz qilinmoqda, bu esa Oʻzbekiston kapital bozorining chuqurlashuvi va xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, qimmatli qogʻozlarning ikkilamchi bozori zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning asosiy koʻrsatkichlaridan biridir. Ikkilamchi bozor infratuzilmasining vujudga kelishi, zamonaviy elektron savdo platformalari, vositachilik xizmatlarining kengaytirilishi va xalqaro tajriba asosida yangi mexanizmlarning joriy qilinishi bozor barqarorligining asosiy omilidir. Soʻnggi yillarda erkin savdolashuv muhiti, investitsion salohiyatning oshishi, korporativ boshqaruv prinsiplarining kuchaytirilishi, investorlar huquqlarining samarali himoyasi asosida ikkilamchi bozor yangi bosqichga koʻtarildi. Aholining moliyaviy bilim darajasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish, qonunchilik bazasini mustahkamlash esa bozorning yanada barqaror rivojlanishini taʼminlaydi. Shuning uchun, aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qogʻozlari bozorini yanada rivojlantirish va muammolarni bartaraf etish mamlakatimiz moliyaviy-iqtisodiy mustaqilligining eng muhim omillaridan biri boʻlib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi "Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PF-6207-sonli Farmoni.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi "Kapital bozorini rivojlantirishning qoʻshimcha chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PQ-291-sonli qarori.

3. Muxamedov F.T. O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar savdo tizimlarini takomillashtirish. I.f.n.... avtoref. – Toshkent, 2012.
4. Sherkuzieva N.A. Aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosatini optimallashtirish orqali investitsion jozibadorlikni oshirish. PhD ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2021. – 56 b.
5. Elmirezayev S. Korporativ moliya. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2019. – 476 b.
6. Alikulov A.T. O'zbekistonda fond bozori orqali kapital oqimini oshirish. Iqt. fan. bo'y. fal. dok. (PhD)... avtoref. – Toshkent, 2021. – 54 b.
7. Boyev B. Aksiyalarni ommaviy joylashtirish amaliyotini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari. PhD ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2021. – 56 b.
8. Karimov A. Improving Mechanisms of Attracting Free Money of the Population in the Securities Market Development. // International Finance and Accounting. – 2022. – T. 2022. – No. 1. – P. 16.
9. Chinkulov Q.R. Aksiyadorlik jamiyatlarini korporativ qimmatli qog'ozlar orqali moliyalashtirishni takomillashtirish. Iqt. fan. bo'y. fal. dok. (PhD)... avtoref. – Toshkent, 2019. – 66 b.
10. Xudoykulov X.X. Aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyalar qiymatini baholashning metodologiyasini takomillashtirish. Iqt. fan. doktori. (DSc)... avtoref. – Toshkent, 2021. – 69 b.
11. Khujamurodov A. Peculiarities of corporate strategy and risk prevention in joint stock companies // Архив научных исследований. – 2020. – T. 35.
12. "Toshkent" RFB (uzse.uz), Markaziy bank hisobotlari va "O'zbekiston-2030" strategiyasi ma'lumotlari.